

ELS ESCRIPTORS I LA LLENGUA*

MIQUEL DESCLOT

Escriptor

miqueldesclot@gmail.com

Al llarg dels anys, ja m'ha tocat parlar en diverses ocasions sobre la llengua literària, sobre la meua experiència lingüística com a escriptor, sobre la llengua literària de la meua generació o fins i tot sobre la meua relació amb la normativa, requerit pels col·legues de l'AELC o inclús pel mateix IEC. Escometo aquesta intervenció, doncs, conscient del risc de repetir-me o de donar noves voltes entorn del mateix pern de sempre. En realitat, això deu ser una cosa ben natural, no tan sols pel fet de pertànyer a una cultura lingüísticament singularitzada per una història adversa, sinó perquè l'escriptor deu ser l'únic artista que treballa amb un material que és alhora l'eina mateixa amb què hi dona forma. L'escriptor, en efecte, treballa com un escultor amb un material tan intangible com complex, la llengua, feta de so, d'arquitectura sonora, de combinatòria i —estava per dir sobretot— de significat. Però, a diferència de l'escultor, no hi treballa amb eines externes al material, sinó que hi dona forma servint-se dels instruments, també intangibles i complexos, que li brinda el sistema operatiu del pensament, que és la creació més genial de la llengua, com sabem prou bé. La diferència amb l'escultor, o amb qualsevol altre artista, és que la matèria de la literatura imposa a l'escriptor un límit infranquejable, és a dir: el significat consensuat de les paraules. L'escriptor, i molt particularment el poeta, sí que modifica i personalitza els significats del diccionari comú, a través dels seus recursos expressius, de les seves eines lingüístiques, però no pot prescindir del tot del significat reconegut per la comunitat. Un vers experimental com «farró camís ticrelita patruc» pot tenir la seva gràcia inicial com a sorpresa desvetlladora, però en realitat no fa altra cosa que renunciar a la literatura per integrar-se en el regne de la música. La diguem-ne manipulació del material lingüístic, per tant, té un límit molt evident en el taller de l'escriptor: fins i tot en un experiment tan radical com el *Finnegans Wake* de Joyce, on la recomposició verbal s'empeny fins als extrems més remots, el fil del significat no s'arriba a trencar mai del tot. Doncs bé: dins aquests límits no gens asfixiants, la missió de l'escriptor, i sobretot del poeta, és justament manipular la llengua perquè les paraules esclatin a les orelles del receptor com una sorpresa inesperada, sense deixar

* Reproduïm la intervenció de Miquel DescLOT en el diàleg amb Àngels Gregori sobre «Els escriptors i la llengua», que tingué lloc el dia 13 de febrer de 2025, a la sala Pi i Sunyer de la seu barcelonina de l'IEC, organitzat pel grup de treball de Llengua i Creació de la Secció Filològica i l'AELC.

de ser a la fi un reconeixement. Perquè només allò que sorprèn desperta emoció en el receptor, com els millors poetes han sabut sempre i els semiòlegs i lingüistes moderns han teoritzat més tard. Tot el que és previsible, allò que és obvi, és redundant i no provoca cap reacció en el destinatari. Entre nosaltres, hem tingut modernament dos poetes en qui el rebuig de l'obvietat, de l'expressió previsible, va esdevenir gairebé una obsessió: Josep Carner i el seu bon amic Guerau de Liost, dos artistes verbals infal·libles en l'evitació del lloc comú, del text redundant, que encara ara haurien de servir de mestres a tants poetes que, seguint l'onada de la malanomenada poesia de l'experiència —o poesia de confessional, en paraules més ajustades de Joan Brossa, perquè tota poesia és filla de l'experiència—, s'han deixat arrossegar a una dicció diguem-ne domèstica que en dilueix el discurs d'una manera ben poc commovedora. Amb això no vull dir, per descomptat, que calgui imitar-ne les solucions verbals, sinó tan sols aprendre'n l'horror per l'obvietat, per la redundància, per la previsibilitat.

I això és, doncs, el que a mi m'agradaria poder dir que he après, poc o molt, al llarg de més de mig segle de dedicació literària.

Val a dir que modernament els escriptors ens hem de moure encara dins uns límits que ni Èsquil, ni Ovidi, ni Lull, ni Dante, ni March, ni Rabelais, ni Shakespeare, ni Verdaguer, ni Ruyra, ni Caterina Albert van conèixer. Això és: els límits imposats per una normativa dictada des d'una institució acadèmica. Se'm fa difícil d'imaginar l'enlluernadora creativitat verbal d'aquests gegants sotmesa a la reglamentació d'una normativa estricta: els hipotètics correctors del seu temps els haurien tallat les ales sense contemplacions. Ja s'entén que el nostre és un cas molt especial, atesa la lamentable història de persecució, de deixadesa i de contaminacions diverses que ha comportat que molts escriptors moderns no hagin gaudit de l'instint lingüístic que segurament haurien manifestat en un context històric més favorable (una manca que han patit fins i tot grans escriptors com Joan Maragall, per esmentar un cas flagrant). El destí d'un escriptor modern en una llengua reglamentada, doncs, és el d'enfrontar-se a la normativa oficial com un obstacle que pot ser castrador si no el desafia, tot i que en el cas del català hi hauríem d'introduir matisos, és clar: un creador lingüístic tan indiscutible com Salvador Espriu va acabar la seva carrera, en plena dictadura lingüística, sotmetent-se escrupolosament a la normativa com un acte combatiu d'afirmació i de disciplina col·lectiva. A mig segle de distància, els escriptors catalans que encara conservin una engruna d'instint lingüístic deuen evocar amb recança els temps en què la normativa naixent era un cos viu i flexible que els escriptors contribuïen a conformar. Malauradament, a casa nostra la pulsio acadèmica nacional és molt famolenca i tendeix a fagocitar-ho tot: col·leccions destinades fa un segle a la difusió dels clàssics, com la Fundació Bernat Metge o Els Nostres Clàssics, van esdevenir de seguida uns feus acadèmics que van deixar d'exercir la funció divulgadora amb què les havien pensades un Cambó o un Casacuberta, fins al punt que modernament ha calgut projectar col·leccions paral·leles que en recullen el propòsit inicial perdut pel camí. Una evolució equivalent, em sembla, ha experimentat al llarg

dels anys la Secció Filològica que ha de posar al dia la nostra normativa, que des de la càtedra ja no consulta els escriptors com feia el mateix Fabra, sinó que tan sols es deixa consultar paternalment pels escriptors, els usuaris més qualificats que piquen cada dia a la pedrera de la llengua. En la primparada situació de la nostra cultura lingüística, em temo que aquesta jerarquització no deu ser la via més eficaç per redreçar el que queda de l'herència rebuda (així i tot, s'ha de reconèixer que hi ha uns primers moviments per mirar d'obrir esclotxes en aquest mur).

Per entrar en el meu cas particular, que és el que se'm va demanar de bon principi per a aquest debat, haig de dir que jo sempre he partit del català de la meua mare com a referència. Ella era filla d'una Barcelona excèntrica, entre el Clot, la Sagrera i el Camp de l'Arpa, on es parlava un català tan bo com a Figueres, a Vic, a Balaguer, a Reus, a Manacor o a Xàtiva. El meu pare m'ha demanat alguna vegada si d'ell no n'havia après. És clar que sí, però el pare treballava tot el dia fora de casa i no podia ser el referent immediat. El pare, per cert, va començar a parlar, al carrer de la Cera i després a l'Eixample del barri de Sant Antoni, en valencià, el parlar de la seva mare, filla de la Vall d'Albaida, tot i que amb el temps ell es va acomodar al barceloní dels seus veïns, que era tan bo com el d'altres barriades de la ciutat (salpebrat, aquest, amb algun esquitx de caló).

El punt de partida, com deia, ja era bo, però els poetes que vam néixer entorn de mitjan segle (jo soc del 1952) vam descobrir amb meravella l'obra de grans conreadors de la llengua com Foix, Brossa o Bartra, que l'estètica imperant al llarg dels anys seixanta ens havia amagat amb malícia, i la de clàssics medievals com Llull, March o Martorell, que la dictadura ens havia ocultat amb molta més mala idea. De manera que, enlluernats, ens vam llançar amb una passió desaforada a ampliar els nostres usos lingüístics fins i tot amb excessos dignes de millor causa; la qual cosa va incrementar enormement, un cop passada la febrada, l'extensió dels nostres recursos expressius (penso en noms com Maria-Mercè Marçal, Teresa d'Arenys o Enric Casasses, per dir-ne només tres).

Així doncs, com a escriptor, i en particular com a poeta, soc fill lingüístic de la confluència d'un bon parlar barceloní dels anys cinquanta i una reconexió amb la tradició dels nostres clàssics, antics i moderns. Com és natural, però, això no m'ha conformat un estil únic i permanent, sinó que més aviat m'ha donat prou versatilitat per manifestar-me en registres força diferents entre ells, segons la necessitat de cada moment. He pogut imitar, que no vol dir copiar, l'estil de la cançó tradicional, i alhora adoptar l'estil més cultivat del sonet clàssic; o abraçar un estil planer i juganer per a una poesia infantil i al mateix temps un estil descarat i fins i tot descarnat per a una poesia eròtica; o assajar un estil apropiat per traduir un sonet de Petrarca i un altre per traduir el teatre de Shakespeare, etcètera.

Ara m'agradaria acabar aquesta intervenció inicial amb una breu mostra d'aquesta varietat de registres que m'ha permès la manipulació de la llengua, al llarg dels anys. Per exemple, aquest sonet dels anys vuitanta, publicat molt més tard a *Despertar-me quan no dormo*:

*Si fóssim**S'io fosse quelli che d'amor fu degno*

Guido Cavalcanti

Si fos encara aquella nit primera,
 tremolosa de cel i d'unes mans,
 que ens poava del fons de la cinglera
 únics silencis d'aigües estagnants;
 si ens hi menés encara una dreuera
 amb les aromes i els fresseigs d'abans,
 a la sola claror de la teiera
 que il·luminà aquells enardits amants;
 Ens reconeixeríem en els ulls
 que estritllaven el cel de la tenebra?
 En la joia dels somnis sense esculls?
 En els calfreds salvatges de la febre?
 A la llum inclement de la mudança,
 ens veuríem immòbils en la dansa?

O, en contrast, aquesta poesia per a infants, molt pocs anys posterior, publicada dins *Bestiolari de la Clara*:

Rata d'escala

Això era una rateta
 que embrutava l'escaleta:

hi escampava uns cagallons
 menudets com perdigons.

Fins que un dia li van dar
 metzinetes per sopar.

Va deixar, doncs, la rateta
 d'embrutar aquella escaleta.

O aquest sonet eròtic, traduït del venecià de Giorgio Baffo pocs anys després, publicat dins *El jardí de les malícies*:

Els delicats d'en Tendre

Hi ha certs homes que són tan delicats
que diuen: —No sé entendre la catxassa
dels que van a sucar amb una bagassa
que es deixa fer per camàlics suats.—

Jo els dic: —Vejam, senyors refistolats:
al cafè prou beveu en una tassa
on hi ha begut ja gent de tota raça,
i no sembleu llavors tan primmirats.—

Em direu que aquell estri l'arreplega,
després que hi ha begut una persona,
el botiguer, i llavors el renta i frega.

És cert: però també la bardaixona,
un cop cardada, un tros de drap desplega
i en un no res s'eixuga bé la xona.

O aquest altre sonet, ara traduït de Petrarca pels mateixos anys, amb algun italianisme ja incorporat entre nosaltres al segle quinze:

Sol i pensós, els més deserts confins
vaig mesurant amb pas feixuc i lent,
i l'esguard a fugir duc amatent
dels rastres de petjades de veïns.

No trobo altre refugi que els camins
per burlar l'adonar-se'n de la gent,
perquè en tot acte d'alegria absent
es veu de fora estant com cremo endins:

tal que ja crec que cingles i ribatges
i rius i boscos saben de quin temps
és el meu viure, als altres amagat.

Però senders tan aspres i salvatges
trobar no sé que Amor no vingui sempre
enraonant amb mi, i jo al seu costat.

Podria continuar encara amb mostres de la traducció del *Romeu i Julieta* de Shakespeare, de fa gairebé un quart de segle, on l'autor m'obligava a treballar en registres ben diferenciats segons si parlava el jove Romeu enamorat petrarquistament, o el verborreic Mercutio, o la xerraire dida de Julieta, o l'engolat fra

Llorenç, o l'entenimentada Julieta. Però no tinc pas tant temps i doncs acabaré amb una mostra de poesia lleugera: una breu selecció de límerics escrits fa una dotzena d'anys sota el títol d'*Infern poca-solta*, majoritàriament inèdits. Del primer cercle:

El diputat Silvestre Pelegrí
té un nas d'allò més fèril i aquilí:
hi elabora unes burilles
consistents com mandonguilles
per enganxar a l'escó del seu veí.

La diputada Plàcida Llambric
es mira, astoradíssima, el melic.
Quan l'espia un tafaner
que es pregunta què deu fer,
se'n treu un tou de borra d'un pessic.

El ministre d'Hispanificació
exhibeix grans poders de persuasió.
Dalt d'una euga de Velasques,
catalanes busca i basques
per prenyar en apostòlica immersió.

Al desnonat Diògenes Ribera,
que ha baixat a okupar una klaveguera,
ve a cobrar-li el regidor
l'annual contribució...
i me l'hi fa pagar d'anal manera.

I del segon cercle:

La caixa del Banc Caritatiu
exhibeix un somriure vomitiu
cada cop que se li acosta
un autònom que ve a posta
per mirar on li escaurà la cicatriu.

En Ramon Desnonat Casacoberta
ha rebut del seu banc l'última oferta:
«Per un preu de desconcert,
pari casa en un desert,
i ja veurà com aquest cop l'encerta.»

L'odontòleg Temístocles Pardines,
virtuós dels raspalls i les barrines,
ha prenyat fins a les dents
més de quatre pacients
en trabucar genives i vagines.

I, encara, del cercle dels llenguados:

Ramon Llull

Alegrava's l'amat en son garric
per ço cor fort rient era l'amic.
—Digues, foll, has benança?
—Hoc —respòs—, per remembrança
de cella qui mostrava'm l'omelic.

Ausiàs March

Així com cell qui sent perfum de nards
e no sap dir on naix ne'n quines parts,
em pren, Déu, a mi qu'ignor
ab qui dorc en llit d'amor:
plena de seny o, doncs, llir entre cards?

Joan Maragall

Temps era temps begué una vaca cega
en una font que l'ànim assossega.
Y el senyor que hi assistia
s'hi va asseure y escrivia
—y, ay las!, ho feia encara amb la y grega.

Salvador Espriu

Un vell de la parròquia de Sinera
no es volia morir de cap manera.
Els difunts del cementiri,
que li deien de venir-hi,
ja dubtaven si n'era... si no n'era.

Miquel Martí i Pol

A la Marta Rodergues i Madrenes
als catorze anys li van tallar les trenes.

Ja no deia «bones tardes»,
sinó «tu què carai cardes?»,
mentre veia passar les altres nenes.

Castellar del Vallès, 13 de febrer del 2025